

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-67>

УДК 159.923.2

Півень М.А., Свиначенко Ю.В.

Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ЗВО З РІЗНИМ РІВНЕМ ЕМОЦІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ

Анотація. Стаття висвітлює аналіз результатів дослідження ціннісно-смыслової сфери особистості студентів технічного ЗВО з різним рівнем емоційної зрілості. Встановлена чотирьохфакторна структура ціннісно-смыслової сфери особистості студентів з високим рівнем емоційної зрілості: «Єдність життєвих орієнтацій на базі емоційної зрілості», «Суспільна самореалізація на протипагу сім'ї», «Досягнення і саморозвиток на протипагу креативності», «Професійний успіх на протипагу сім'ї». Представлена трьохфакторна структура ціннісно-смыслової сфери особистості студентів з низьким рівнем емоційної зрілості: «Підтримка інших як необхідний фактор самореалізації», «Захоплення життям на протипагу професійної самореалізації», «Суспільна активність на протипагу саморозвитку». Окреслені перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: емоційна зрілість, особистість, ціннісно-смыслова сфера, структура.

Piven Margarita, Svyachenko Yuliia

N.Ye. Zhukovskiy National Aerospace University
«Kharkiv Aviation Institute»

STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE VALUE-SEMANTIC SPHERE OF PERSONALITY OF STUDENTS OF TECHNICAL HEI WITH DIFFERENT LEVELS OF EMOTIONAL MATURITY

Summary. The article covers the analysis of the results of the study of the value-semantic sphere of personality of students of technical institution of higher education with different levels of emotional maturity. Partial and generative models of emotional maturity of the personality are described. The description of the sample for the research conducted on the basis of the National Aerospace University named after M.E. Zhukovsky "KHAI", which was attended by 108 students aged 19 to 21 years is presented. For empirical research the following methods were used: methods of diagnostics of emotional maturity of personality (O. Kocharyan, M. Piven), "Test of life orientations" by D. Leontiev, morphological test of life values V. Cоpov, L. Karpushyna, questionnaire "Notional basic bases" in the adaptation of A. Ishkov and N. Miloradova. The four-factor structure of the value-semantic sphere of the personality of students with a high level of emotional maturity is established: "Unity of life orientations based on emotional maturity" – coherence of the external and internal world of an emotionally mature person; "Social self-fulfillment as opposed to the family" – personal self-development opposes the creation of one's own family at this age; "Achievements and self-development as opposed to creativity" - professional self-realization excludes creativity and spontaneity; "Professional success as opposed to family" – family life can block the sphere of achievement, personal success and professional self-realization. The three-factor structure of the value-semantic sphere of the personality of students with low level of emotional maturity is presented: "Support of others as a necessary factor of self-fulfillment" – achieving success, development, a sense of satiety and fullness of life is possible through the emotional support of significant others; "Passion for life as opposed to professional self-realization" – the pleasure of family life, which supports hobbies and interests that oppose creative development in professional life; "Social activity as opposed to self-development" – the desire for self-development and emotional spontaneity is opposed to social self-realization and material success. Prospects for further research are outlined.

Keywords: emotional maturity, personality, value-semantic sphere, structure.

Постановка проблеми. Ціннісно-смыслова сфера особистості як психічне явище найбільш активно розвивається в юнацькому віці і проявляється в здатності визначати життєві цілі, усвідомлювати сенс власного життя, визначати професійний шлях, бути суб'єктом власної життєдіяльності. Від того, наскільки розвинута ціннісно-смыслова сфера залежить майбутнє особистості, оскільки ця сфера визначає її психічну й фізичну активність, та спрямованість. На цьому етапі вікового розвитку відбувається не тільки розширення діапазону цінностей і смислів, а й їх усвідомлення, ієрархізація та структурування. Також цей пе-

ріод є завершенням формування емоційної зрілості особистості, рівень якої напряму пов'язаний з адаптаційними можливостями особистостями, ефективністю здійснення професійної діяльності, здатністю вистроювати конструктивні взаємовідносини та ін. Отже, визначення взаємовідносин емоційної зрілості та ціннісно-смыслової сфери представляє науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На даний момент в психології відзначається дефінітивна розмитість категорії «емоційна зрілість особистості» [1]. Близькими за змістом до даного поняття є «емоційна гнучкість», «емоцій-

на компетентність», «емоційний інтелект» та ін. Вони мають як певну змістовну схожість, так і певні розбіжності.

Теоретичний аналіз психологічних концепцій дозволив виокремити парціальні та генеративні моделі емоційної зрілості особистості [9].

До *парціальних моделей емоційної зрілості особистості* відносяться наступні: 1) «емоційна зрілість» як «емоційний інтелект» (Х. Гарднер, Н.В. Коврига, Д.В. Люсін, Е.Л. Носенко, П. Селовой та ін.); 2) «емоційна зрілість» як «емоційна компетентність» (І.М. Андреева, О.В. Коблянська, К. Молоні, В.П. Черевко, В.Д. Шадриков та ін.); 3) «емоційна зрілість» як новоутворення певного віку (Д.Н. Ісаєв, Н.Ю. Максимова, Ж. Мюррей та ін.); 4) «емоційна зрілість» як прояв «особистісної зрілості» (Д. Дін, В. Меннінгер, М. Хортон та ін.); 5) «емоційна зрілість» як норма соціального функціонування (А.Н. Лук, А. Ребер, П. Фресс та ін.).

До *генеративних концепцій емоційної зрілості особистості* відносяться наступні: 1) емоційно зріла особистість як показник «людини, яка повністю функціонує» (К. Роджерс), людини, яка усвідомлює свої власні почуття, причини їх виникнення та їх зміст; довіряє їм та приймає їх; спроможна переживати емоції різного діапазону, глибини та інтенсивності; уміє вербалізувати власні емоційні переживання та здібна до емпатії; 2) емоційно зріла особистість як показник особистості, що самоактуалізується (А. Маслоу), живе в злагоді зі своєю логікою й почуттями, несе відповідальність за власні емоції, здатна їх спонтанно виражати; 3) емоційно зріла особистість як показник автентичного функціонування особистості (Ф. Перлз), що здатна відійти від соціально-нормованих і соціально-контрольованих почуттів до справжніх, побачити й відчути весь спектр реальних переживань «тут і тепер», стати вільною й відповідальною за свої емоції, почуття, переживання, відкритися новому досвіду; 4) емоційно зріла особистість як «Дитина» (А. Лоуен, В. Райх), яка зберігає можливість бути спонтанною, відкрито виражати свої почуття, бути здатною як контролювати свої почуття, так і відключати самоконтроль; 5) емоційно зріла особистість як «Дорослий» (М. Кляйн, Х. Кохут, А. Фройд, З. Фройд), який має сильне «Его», здатний долати соціально неприйнятні бажання, контролювати себе, має зрілі захисні механізми, позитивне почуття власного «Я» та задоволений об'єктивними стосунками.

В наших попередніх дослідженнях було розроблено методику діагностики емоційної зрілості особистості (О.С. Кочарян, М.А. Півень), що базується на п'ятикомпонентній моделі емоційної зрілості (рефлексія емоцій, емоційна саморегуляція, емпатія, емоційна експресивність, прийняття власних емоцій), яка спирається на теорію К. Роджерса [9].

Особливостями ціннісно-сислової сфери студентів займалися наступні автори: В. Агеев, Б. Ананьев, Д. Леонтьев, Ф. Василіук, Е. Шпрангер, К. Роджерс, Г. Олпорт, А. Маслоу [2; 4; 6; 7; 10] та ін. Однак, за рамками досліджень залишилося вивчення структурних особистостей ціннісно-сислової сфери у студентів з різним рівнем емоційної зрілості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасній психологічній літературі недостатньо висвітленими залишаються

питання визначення структури ціннісно-сислової сфери у осіб з різним рівнем емоційної зрілості.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз структурної організації ціннісно-сислової сфери особистості студентів технічного ЗВО з різним рівнем емоційної зрілості.

Виклад основного матеріалу. Для емпіричного дослідження були використані наступні *методики*: методика діагностики емоційної зрілості особистості МДЕЗО (О.С. Кочарян, М.А. Півень) [8], «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (СЖО) за Д.О. Леонтьєвим [3], морфологічний тест життєвих цінностей МТЖЦ В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина [11], опитувальник «Смислові базові установки» в адаптації А.Д. Ішков і Н.Г. Милорадова опитувальника «Шкала дисфункціональності» Д. Бернса [5].

Для математико-статистичної обробки даних був застосований факторний аналіз (метод головних компонент, ротація Varimax гaw). Отримані результати дослідження були проаналізовані з допомогою електронно-статистичної програми SPSS 13.0.

Характеристика вибірки. Вибірку склали 108 осіб (50 юнаків та 58 дівчат) віком від 19 до 21 років – студенти Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ». Для реалізації поставленої мети методом крайніх груп за допомогою методики діагностики емоційної зрілості особистості МДЕЗО (О.С. Кочарян, М.А. Півень) із цієї вибірки було створено дві дослідницькі групи. Першу групу склали 30 осіб з високим рівнем емоційної зрілості, другу групу склали 30 осіб з низьким рівнем емоційної зрілості.

Для визначення структурної організації ціннісно-сислової сфери особистості студентів технічного ЗВО з високим рівнем емоційної зрілості особистості нами була проведена факторизація простору ознак, представлених у вказаних вище психодіагностичних методиках.

Отже, структура ціннісно-сислової сфери студентів з високим рівнем емоційної зрілості представлена чотирма факторами (загальна вага – 51%). Дані представлені в таблиці 1.

Перший монополярний фактор з вагою 18,7 % отримав назву «Єдність життєвих орієнтацій на базі емоційної зрілості». Фактор містить наступні показники: рефлексія емоцій (0,487), емпатія (0,435), емоційна експресивність (0,489), прийняття власних емоцій (0,589), цілі (0,860), процес (0,817), результат (0,710), локус контролю Я (0,597), локус контролю Життя (0,833), освіта (0,533). Отже, емоційна зрілість (а саме, вміння розпізнавати власті емоції, приймати їх, адекватно виражати власні почуття та відчувати емоції оточуючих) позитивно пов'язана з відчуттям цілісності життя, коли людина на всіх часових етапах (минуле, теперішнє та майбутнє) відчуває себе емоційно включеною, відповідальною, сильною особистістю, «хазяїном життя», яка впевнено та рішуче йде до своєї мети за задалегідь побудованим планом при цьому отримує задоволення від процесу досягнення власних цілей, вміє бути спонтанною та має чітку уяву про бажаний результат. Важливим фактором на шляху досягнення поставлених особистістю завдань є отримання освіти, як необхідної складової успіху – студенти з високим рівнем емоційної зрілості прагнуть отримати знання, мають ба-

Таблиця 1

**Факторна структура ціннісно-сміслової сфери
у студентів з високим рівнем емоційної зрілості**

№ з/п	Назва фактору	Елементи фактору	Внесок фактора у загальну дисперсію
1	«Єдність життєвих орієнтацій на базі емоційної зрілості»	рефлексія емоцій (0,487), емпатія (0,435), емоційна експресивність (0,489), прийняття власних емоцій (0,589), цілі (0,860), процес (0,817), результат (0,710), локус контролю Я (0,597), локус контролю Життя (0,833), освіта (0,533)	18,7%
2	«Суспільна самореалізація на противагу сім'ї»	емоційна експресивність (-0,713), сімейне життя (-0,427), суспільна активність (0,418), саморозвиток (0,527), власний престиж (0,648)	12,6%
3	«Досягнення і саморозвиток на противагу креативності»	професійне життя (-0,432), захоплення (0,532), саморозвиток (-0,459), креативність (0,529), досягнення (-0,458), вимогливість до себе (-0,738)	10,6%
4	«Професійний успіх на противагу сім'ї»	прийняття власних емоцій (-0,460), професійне життя (0,576), сімейне життя (-0,483), суспільна активність (0,490), залежність від досягнень (0,452), відповідальність за себе (-0,639)	9,1%

Джерело: розробка авторів

жання розширяти власний кругозір, спрямовані на саморозвиток.

Другий біполярний фактор був названий «Суспільна самореалізація на противагу сім'ї», його вага – 12,6%. Фактор складається з наступних параметрів: емоційна експресивність (-0,713), сімейне життя (-0,427), суспільна активність (0,418), саморозвиток (0,527), власний престиж (0,648). На нашу думку, в період юнацького віку у емоційно зрілої особистості існує певна взаємодія потреб, які є антагоністичними одна до одної – створення сім'ї блокує самореалізацію та навпаки. На одному полюсі «соціальної реалізації» потреба в особистісному саморозвитку, розкритті власних здібностей пов'язана з активністю у суспільстві, бажанням бути у центрі світових подій, отриманням власного суспільного визнання та певним рівнем досягань. Тобто, емоційно зріла особистість прагне удосконалити себе, має спрямованість на створення власного престижу. На другому полюсі «сімейної реалізації» даного фактору видно, що сімейне життя пов'язано з активністю здатності вільно виражати власні емоції в міміці, пантоміміці, інтонаціях голосу без придушення цього процесу тобто розкриває здатність бути більш емоційною особистістю. Отже, перед досліджуваними постає вибір – або створювати власну сім'ю, яка не пов'язана з іншими цінностями, але на межі юнацького віку та періоду ранньої дорослості вже виходить як значуща потреба, або – проявляти суспільну активність.

Третій біполярний фактор з вагою 10,6% отримав назву «Досягнення і саморозвиток на противагу креативності». Фактор включає в себе наступні показники: професійне життя (-0,432), захоплення (0,532), саморозвиток (-0,459), креативність (0,529), досягнення (-0,458), вимогливість до себе (-0,738). Поєднання показників в один фактор показує наступну взаємодію потреб та цінностей емоційно зрілої особистості – на одному полюсі високий рівень професійної діяльності, спрямованості на досягнення конкретних результатів у власному професійному житті, включеності в навчання пов'язані з потребою у самореалізації, самоактуалізації та серйозним відношенням до власних обов'язків пов'язаний з високим рівнем вимогливості до себе

при низькій вимогливості до інших. Отже, емоційно зріла особистість є відповідальною та цілеспрямованою. При цьому на іншому полюсі об'єдналися творча реалізація власних можливостей, захопленість процесом та винахідливість, хобі. Отже, емоційно зріла особистість або працює, спрямовує сили на досягання професійних успіхів, або віддає перевагу творчому процесу життя, якому немає місця в сфері професійного життя, яке є спланованим, організованим і творча спонтанність можливо виступає фактором, що дезорганізує.

Останній, четвертий фактор має назву «Професійний успіх на противагу сім'ї» (питома вага – 9,1%). Фактор є біполярним, містить наступні шкали: прийняття власних емоцій (-0,460), професійне життя (0,576), сімейне життя (-0,483), суспільна активність (0,490), залежність від досягнень (0,452), відповідальність за себе (-0,639). Отже, даний фактор відтворює також взаємодію як і в другому факторі важливих життєвих сфер, які в даному віковому періоді для досліджуваних є антагоністичними – сім'я та професійне життя. Сімейне життя в даному факторі пов'язано з прийняттям власних емоцій, а отже з відкритістю до власного емоційного досвіду, при цьому росте відповідальність за себе, тобто можемо припустити, що в сімейних стосунках емоційно зріла особистість вмє будувати емоційно екологічні відносини. Другий полюс пов'язаний зі сферою досягань, успішністю, самореалізацією, соціальною активністю; для емоційно зрілої особистості важливо, щоб професія була пов'язана із суспільно-політичною діяльністю; для неї велику роль у житті грає робота, вони віддають більшу частину життя власній реалізації, сприймають це як одну із головних цінностей життя.

Аналізуючи факторну структуру ціннісно-сміслової сфери особистості студентів з високим рівнем емоційної зрілості можна сказати, що для них головними цінностями в житті на даному віковому етапі є здобування освіти, професійна діяльність, реалізація себе в житті, розкриття внутрішнього потенціалу, сенсом емоційно зрілої особистості в житті є удосконалення себе. Юнацький вік є відповідним для цього, бо відкривається багато варіантів для саморозвитку перед пер-

спективною молоддю, яка прагне стати освіченою у обраній професії. Для цього віку є характерним власний розвиток, при цьому сімейне життя може заважати розкриттю особистості, бо для створення сім'ї важливо бути вже реалізованою людиною, яка на цей час сформувала для себе план на майбутнє. Тому у групі студентів з високим рівнем емоційної зрілості сімейне життя знаходиться на іншому полюсі від професійного життя.

За допомогою факторного аналізу було визначено структуру ціннісно-сміслової сфери у студентів з низьким рівнем емоційної зрілості, яка представлена трьома факторами (загальна вага – 38,3%). Результати представлені в таблиці 2.

Перший монополярний фактор з вагою 16,6 % отримав назву «Підтримка інших як необхідний фактор самореалізації». Даний фактор складається з наступних показників: рефлексія емоцій (0,545), емпатія (0,657), емоційна експресивність (0,461), прийняття власних емоцій (0,640), цілі (0,895), процес (0,561), результат (0,626), локус контролю Я (0,717), локус контролю Життя (0,582), емоційна залежність (0,483), вимогливість до себе (0,540). Отже, досягання цілей, самоконтролю, контролю життя, досягнення бездоганності можливе за рахунок розвитку чутливості до власних емоцій, вміння співпереживати іншим, приймати та спонтанно виражати власні емоції, що в свою чергу спирається на емоційну підтримку інших людей, бо емоційно незріла особистість є залежною від інших. Тобто, представники другої групи приймають себе, власні емоції коли є підтримка оточуючих – як «Людина-локатор», що живе по підказкам більш знаючих осіб. Отже, досягнення успіху, розвиток, насиченість та наповненість життя можливе при допомозі інших. Важливим моментом є те, що показники ціль-процес-результат та ін. за даними, що доповнюють поточне дослідження, виражені на низькому рівні, тобто студентам з низьким рівнем емоційної зрілості на відміну від представників першої групи більш властива невіра у власні сили та невіра у здатність контролювати власне життя, з чого може народжуватись потреба у контакті з людиною, на яку можна спиратися та перекласти відповідальність.

Другий біполярний фактор було названо «Захоплення життям на противагу професійній

самореалізації» (питома вага – 11,3%). Фактор містить наступні параметри: емоційна саморегуляція (0,410), професійне життя (-0,476), сімейне життя (0,523), захоплення (0,704), духовне задоволення (0,579), креативність (-0,471), досягнення (0,416), відповідальність за себе (0,532). У групі студентів з низьким рівнем емоційної зрілості також як і студентів першої групи сімейна сфера є антагоністичною до професійного життя. Однак, на відміну від представників першої групи для емоційно незрілої особистості сім'я є більш важливою на емоційно забарвленню ланкою, оскільки ця сфера пов'язана з моральним задоволенням у всіх сферах життя, можливістю займатися хобі, робити те, що приносить задоволення від процесу заняття, при цьому є здатність брати відповідальність на себе за свої вчинки та здатність керувати власними емоціями. На другому полюсі постає професійне життя, що пов'язане з креативністю. Отже, емоційно незріла особистість може з одного боку отримувати задоволення від сімейного життя, яке не заважає власним захопленням, з іншого – може творчо розвиватися у професійному житті.

Третій фактор має назву «Суспільна активність на противагу саморозвитку» (питома вага – 10,4%). Фактор є біполярним, містить наступні показники: емоційна саморегуляція (0,488), емоційна експресивність (-0,574), саморозвиток (-0,471), суспільна активність (0,472), матеріальне становище (0,521), вербальна залежність (0,538). Отже, для студентів з низьким рівнем емоційної зрілості матеріальне становище зростає за рахунок активності у суспільстві та вмінні управляти власними емоціями, при цьому такі люди відчувають труднощі у визначенні та вербальному описанні власних переживань, вони сфокусовані в більшій мірі на зовнішніх подіях, ніж на внутрішніх переживаннях, тобто занурення у власний внутрішній світ блокує соціальну активність та задоволення матеріальних потреб. В той самий час, саморозвиток виступає антагоністом суспільній самореалізації; також спонтанність у емоційних проявах блокує суспільні досягнення.

Аналізуючи факторну структуру ціннісно-сміслової сфери особистості студентів з низьким рівнем емоційної зрілості можна зробити висновок, що через їх невизначеність у життєвих при-

Таблиця 2

Факторна структура ціннісно-сміслової сфери у студентів з низьким рівнем емоційної зрілості

№ з/п	Назва фактору	Елементи фактору	Внесок фактора у загальну дисперсію
1	«Підтримка інших як необхідний фактор самореалізації»	рефлексія емоцій (0,545), емпатія (0,657), емоційна експресивність (0,461), прийняття власних емоцій (0,640), цілі (0,895), процес (0,561), результат (0,626), локус контролю Я (0,717), локус контролю Життя (0,582), емоційна залежність (0,483), вимогливість до себе (0,540)	16,6%
2	«Захоплення життям на противагу професійній самореалізації»	емоційна саморегуляція (0,410), професійне життя (-0,476), сімейне життя (0,523), захоплення (0,704), духовне задоволення (0,579), креативність (-0,471), досягнення (0,416), відповідальність за себе (0,532)	11,3%
3	«Суспільна активність на противагу саморозвитку»	емоційна саморегуляція (0,488), емоційна експресивність (-0,574), суспільна активність (0,472), саморозвиток (-0,471), матеріальне становище (0,521), вербальна залежність (0,538)	10,4%

Джерело: розробка авторів

оритетам, невпевненість у собі, недостатнє розуміння цілей власного життя, вони мають потребу спиратися на думку осіб, яких вони наділили ореолом «значущості», має місце залежність від точки зору інших. Професійна діяльність для них має менше значення, ніж для емоційно зрілих особистостей, однак для них важливою виступає сфера сімейної реалізації та отримання задоволення від хобі та власного саморозвитку.

Висновки і пропозиції.

1. Структура ціннісно-сміслової сфери представників групи з високим рівнем емоційної зрілості представлена чотирма факторами: «Єдність життєвих орієнтацій на базі емоційної зрілості» – показує узгодженість зовнішнього та внутрішнього світу емоційно зрілої особистості, що спрямована на саморозвиток та отримання якісної освіти, яка відчуває цілісність життя з опорою на власну відповідальність та силу; «Суспільна самореалізація на протипагу сім'ї» – потреба в особистісному саморозвитку, розкритті власних здібностей, що проявляється у активності у суспільстві протистоять створенню власної родини на даному віковому етапі; «Досягнення і саморозвиток на протипагу креативності» – вимогливість до себе як складова самореалізації та професійних досягнень виключає креативність та спонтанність;

«Професійний успіх на протипагу сім'ї» – сімейне життя для емоційно зрілих студентів може стати блокоматором сфери досягань, успішності та професійної самореалізації.

2. Структура ціннісно-сміслової сфери представників групи з низьким рівнем емоційної зрілості представлена трьома факторами: «Підтримка інших як необхідний фактор самореалізації» – досягнення успіху, розвиток, відчуття насиченості та наповненості життя у емоційно незрілої особистості можливе за рахунок емоційної підтримки значущих інших; «Захоплення життям на протипагу професійної самореалізації» – задоволення від сімейного життя, яке підтримує захоплення та хобі емоційно незрілої особистості протипагується творчому розвитку у професійному житті; «Суспільна активність на протипагу саморозвитку» – прагнення до саморозвитку та емоційної спонтанності протистоять суспільній самореалізації та матеріальному успіху.

Перспективою подальших досліджень виступає розширення уявлень про фактори, які складають та підтримують функціонування емоційної зрілості особистості з метою подальшого удосконалення системи психокорекційних заходів щодо усунення вже сформованих порушень розвитку досліджуваного феномену.

Список літератури:

1. Кандиба М.О. Емоційна зрілість як умова розвитку професійної толерантності особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Луцьк, 2015. 20 с.
2. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е изд. Москва : Смысл, 2003. 488 с.
3. Леонтьев Д.А. Тест смысло-жизненных ориентаций (СЖО). 2-е изд. Москва : Смысл, 2000. 18 с.
4. Маслоу А. Дальние пределы человеческого психики. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 432 с.
5. Милорадова Н.Г. Психология и педагогика : учебник. Москва : Гардарики, 2005. 335 с.
6. Москаленко О.В. Розвиток ціннісно-сміслової сфери у майбутніх фахівців технічного профілю : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2015. 20 с.
7. Олпорт Г. Становление личности. Москва : Смысл, 2002. 462 с.
8. Півень М.А. Розробка методики діагностики емоційної зрілості особистості. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ, 2013. Т. 11: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 7. Ч. 2. С. 224–232.
9. Півень М.А. Структурні особливості емоційної зрілості особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2017. 18 с.
10. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва, 1994. 480 с.
11. Сопов В.Ф., Карпушина Ф.Л. Морфологический тест жизненных ценностей. *Прикладная психология*. 2001. № 4. С. 9–30.

References:

1. Kandyba, M.O. (2015). Emocijna zrilist yak umova rozvytku profesijnoyi tolerantnosti osobystosti [Emotional maturity as a condition for the development of professional tolerance in personality] (PhD Thesis), Luczk.
2. Leont'ev, D.A. (2003). Psixologiya smycla: priroda, ctroenie i dinamika smylovoy real'nocti [Psychology of meaning: nature, construction and dynamics of the sense of reality]. Moscow: Smycl. (in Russian)
3. Leont'ev, D.A. (2000). Tect smyctozhiznennyx orientatsiy (CZHO) [Life orientation test]. Moscow: Smycl. (in Russian)
4. Maslou, A. (1999). Dal'niye predely chelovecheskoj psikhiki [The far reaches of the human psyche]. Saint Petersburg: Eurasia. (in Russian)
5. Miloradova, N.G. (2005). Psixologiya i pedagogika: ychebnyk [Psychology and pedagogy: textbook]. Moscow: Gardariki. (in Russian)
6. Motskalenko, O.V. (2015). Rozvytok tsinnitsno-tsmyslovoyi tsfery y maybytnikh fakhivtsiv tekhnichnoho profilyu. [Development of the value-semantic sphere of future specialists of technical profile] (PhD Thesis), Kyiv.
7. Olport, G. (2002). Stanovleniye lichnosti [Personality development]. Moscow: Smysl. (in Russian)
8. Piven', M.A. (2013). Rozrobka metodyky diahnoctyky emotsiynoyi zriloccti osobystosti [Development of methods for diagnosing emotional maturity of the individual]. Current problems of psychology: coll. nayk. etc. Inst. of Psychology. G.C. Kostyuk. Kyiv, T. 11. Psychology of personality. Psychological help to the personality. Vol. 7. P. 2. PP. 224–232.
9. Piven, M.A. (2017). Strukturni osoblyvosti emociynoyi zrilosti osobystosti [Structural features of individual emotional maturity] (PhD Thesis), Kharkiv.
10. Rodzhers, K. (1994). Vzglyad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka [A look at psychotherapy. The formation of man]. Moscow, 480 p.
11. Copov, V.F., & Karpysheva, F.L. (2001). Morfolozhicheskiy tect zhiznennyx tsinnostey [Morphological test of life values]. *Applied Psychology*, no. 4, pp. 9–30.